

ТРУДОВОЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦИАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

УДК 349.22

РЕАЛИЗАЦІЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ ПРАВА ЗАЙМАТИСЯ ПРОФЕСІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Наталія ЗАБОЛОТНА,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню особливостей умов праці науково-педагогічних працівників, які займаються професійною діяльністю, здійснюють свою трудову діяльність. Автор вказує, що професійна діяльність науково-педагогічних працівників має суттєві особливості.

Соціальна захищеність науково-педагогічних працівників являє собою наявність правових гарантій, матеріальних і соціальних умов із реалізації законних прав і свобод, які надаються відповідно з особливим характером професійної діяльності науково-педагогічних працівників, соціально-економічного забезпечення їхньої нормальної життєдіяльності, а також підтримки їхнього високого соціального статусу в суспільстві.

Це зумовлюється творчим характером і особливим значенням праці науковця, вимогами, що висуваються до такого працівника.

Ключові слова: науково-педагогічний працівник, трудова діяльність, наукова діяльність, науково-технічна діяльність, трудові відносини.

REALIZATION OF SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL WORKER'S RIGHT TO CARRY OUT PROFESSIONAL ACTIVITIES

Nataliia ZABOLOTNA,
PhD in Law, Associate Professor of the Department of Civil Law and Process Educational and Scientific Institute of Law
Psychology and Innovative Education of the National University "Lviv Polytechnic"

SUMMARY

The article is devoted to the study of the peculiarities of the working conditions of scientific and teaching staff who are engaged in professional activities and carry out their labor activities. The author points out that the professional activity of scientific and pedagogical workers has considerable specificities.

Social security of scientific and educational employees consists of legal guarantees, material and social conditions of realization of legal rights and freedoms, which are given in accordance to a specific kind of professional practice of scientific and educational employees, social and economical providing of their normal functioning, and also the help of their great social status in the society.

This results from the creative nature and special significance of a scientist's work and the requirements for such an employee.

Key words: scientific and teaching employee, labor activity, scientific activity, scientific and technical activity, labor relations.

Постановка проблеми. Робота науково-педагогічного працівника завжди визнавалася почесною. Повага до викладацької діяльності науково-педагогічного працівника існує і сьогодні, але не кожен громадянин України обирає цей вид діяльності. На нашу думку, це можна пояснити тим, що науково-педагогічні працівники недостатньо соціально захищені в нашій державі. Тому одним із головних напрямів державної політики повинно бути підвищення соціального статусу та професіоналізму працівників освіти, посилення їх державної та суспільної підтримки.

Стан опрацювання. В юридичній науці дослідженню окремих проблем правового регулювання трудової діяльності науково-педагогічних працівників присвячені праці О. Абрамова, М. Олександрова, Є. Войленко, В. Гейхман,

Г. Гончарова, Л. Лаор, Б. Лебін, Р. Лівшиць, П. Мінюкова, О. Пашерстника, Л. Петренка й інших. Проте необхідно звернути увагу на те, що дослідження багатьох науковців були проведені до початку процесу модернізації системи вищої освіти загалом, що зумовлює необхідність проведення нових досліджень із питань регулювання трудової діяльності науково-педагогічних працівників.

Мета і завдання статті – з'ясування правових проблем, що виникають у процесі здійснення науково-педагогічними працівниками професійної діяльності, визначення особливостей трудової діяльності науково-педагогічних працівників. На основі комплексного аналізу чинного законодавства та наукової літератури вносяться пропозиції, спрямовані на вдосконалення законодавства, що регулює

трудоу відносини з науково-педагогічними працівниками.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що науково-педагогічні працівники відіграють важливу роль у суспільстві, бо їхня праця має особливий характер та висуває до них підвищені вимоги. Сьогодні поняття «діяльність» використовується практично всіма гуманітарними та суспільними науками. Під час визначення діяльності вчені звертаються до активності, вважаючи, що категорія «діяльність» виражає якісно специфічний тип активності живих систем, який характеризується насамперед такими ознаками, як продуктивність і соціальність. Праця як предмет дослідження у філософії, соціології й економічній теорії зазвичай розглядається таким чином, що її поняття ототожнюється з людською діяльністю загалом. Будь-яка діяльність передбачає мету. Більшість дослідників, які займаються проблемами освіти, визнають, що основною метою освіти є очікуваний конкретний результат навчально-виховного процесу, що полягає у зміні та всебічному розвитку людини, що, у свою чергу, підвищує рівень освіти, яка надає їй можливість для самореалізації. Науково-педагогічна діяльність може визначатися не лише метою, а й такими своїми найбільш суттєвими компонентами, як суб'єкт і об'єкт, процес і засоби діяльності.

Суб'єкт науково-педагогічної діяльності – це безпосередній учасник, який діє у процесі освіти: педагог як носій об'єктивного знання. Об'єктом науково-педагогічної діяльності є той, кого навчають, і в майбутньому – це громадянин суспільства, який виступає водночас і як мета, і як бажаний «результат» процесу діяльності. Сам процес науково-педагогічної діяльності – це навчання і вся «обслуговуюча» діяльність, пов'язана з даним процесом. Засобом науково-педагогічної діяльності є сукупність узагальнених попереднім досвідом засобів і методів дії на особистість, формування її розумових, моральних і фізичних якостей [1, с. 43].

Праця науково-педагогічних працівників є інтелектуальною працею, як будь-яка інша розумова праця, за своїм змістом і формою відрізняється від фізичної праці, але також відрізняється і від інших видів розумової праці, наприклад, праці службовця установи [2, с. 99].

Конституція України закріплює право на працю й окреслює механізми його реалізації, створює умови для повного його здійснення, забезпечує свободу трудової діяльності. Реалізуючи право на працю, науково-педагогічний працівник самостійно обирає форму, у якій буде здійснюватися його трудова діяльність, і задовольняє передусім свої потреби й інтереси. У Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 16 січня 2016 р. визначено, що науково-педагогічна діяльність – педагогічна діяльність у вищих навчальних закладах, пов'язана з науковою та (або) науково-технічною діяльністю. Варто зазначити, що ст. 1 цього Закону дає визначення понять як наукової діяльності, так і науково-технічної діяльності. Так, наукова діяльність визначається як інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань. Основними її формами є фундаментальні та прикладні наукові дослідження. Фундаментальними науковими дослідженнями є наукова теоретична та (або) експериментальна діяльність, спрямована на одержання нових знань про закономірності розвитку природи, суспільства, людини, їх взаємозв'язку. А науково-технічна діяльність визначається як інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань у всіх галузях техніки і технологій. Її основними формами (видами) є науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектно-конструкторські, технологічні, пошукові та проектно-пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків або партій науково-технічної продукції, а також інші роботи, пов'язані з доведенням наукових і науково-технічних знань до стадії практичного їх використання. Наукова та науко-

во-технічна діяльність спрямована на одержання і використання знань для практичних цілей – прикладне наукове дослідження.

Якщо виходити з того, що науково-педагогічна діяльність – це один із видів професійної роботи, виконання якої можливе з огляду на професію, спеціальність, кваліфікацію працівника, то необхідно зазначити, що в науці трудового права її прийнято називати трудовою функцією.

Кожна професія, спеціальність має власні, притаманні лише їй особливості, а виконання конкретної роботи потребує певних знань, здібностей і навичок. Особливості праці за кожною професією, спеціальністю диктують вимоги, характерні тільки для даної роботи, однак це не заважає перевірити задатки, які необхідні для виконання будь-якої трудової функції, тобто є загальними для всіх робіт. Передусім роботодавець під час прийому на роботу приділяє увагу загальним вимогам до працівника: його діловим, політичним, моральним якостям. Але у зв'язку зі специфікою трудової функції окремих категорій працівників до них висуваються спеціальні вимоги: практичний досвід, особисті риси, теоретична підготовка тощо.

Правове регулювання праці науково-педагогічних працівників ґрунтується на загальних принципах регулювання трудових відносин, хоч і має суттєві особливості, що зумовлюються творчим характером і особливим значенням праці науковця, вимогами, що висуваються до такого працівника. Так, науково-педагогічним працівникам зазвичай притаманна специфічна трудова функція, яка залежить від низки чинників: від наявності певної спеціальності у відповідній галузі науки; від наявності кваліфікації, яка визначається науковим ступенем і видом професійної підготовки; від наявності вченого звання, яке залежить не тільки від наукового ступеня, а й від заміщення визначеної посади в межах певного строку за умови успішної роботи на цій посаді та наявності необхідного педагогічного стажу з обов'язковим опублікуванням навчально-методичних і наукових праць. Інакше кажучи, до науково-педагогічних працівників у процесі визначення їхніх трудової функції під час укладення трудового договору висуваються певні вимоги. Трудова функція науково-педагогічних працівників є істотною умовою трудового договору й обов'язково повинна бути об'єктом переговорів під час його укладення. Зумовлена згодою сторін, трудова функція виступає одним з елементів трудових правовідносин, визначає основні права й обов'язки працівника. Науково-педагогічні працівники як суб'єкти трудових правовідносин, визначаючи трудову функцію у змісті трудового договору, набувають комплекс прав і обов'язків, які характеризують їхній правовий статус у системі суспільної організації праці.

Що стосується вимог, які надають науково-педагогічним працівникам право займатися професійною діяльністю, то вони закріплені в законах України «Про вищу освіту» від 28 вересня 2017 р. та «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 16 січня 2016 р., де передбачено, що науково-педагогічною діяльністю можуть займатися особи з високими моральними якостями, які мають відповідну освіту, професійно-практичну підготовку, фізичний стан, яких дозволяє виконувати службові обов'язки. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», уточнюється, що посади науково-педагогічних працівників можуть обіймати особи з повною вищою освітою, які пройшли спеціальну підготовку та мають наукові ступені або вчені звання, випускники магістратури, аспірантури та докторантури. Отже, законами України передбачені загальні та спеціальні вимоги для здійснення науково-педагогічними працівниками професійної діяльності.

Науково-педагогічні працівники повинні за своїми професійно-кваліфікаційними якостями відповідати вимогам,

встановленим щодо них. Це надає їм переважне право на обрання за конкурсом, що є підставою для укладення з ними трудового договору, визначення їм трудової функції як істотної умови трудового договору.

Глибокі професійні знання, наукові досягнення науково-педагогічних працівників неможливі без тривалої систематичної творчої праці – вивчення літературних джерел, проведення експериментальних робіт, наукового тлумачення і формулювання наукових ідей, необхідних для особистого професійного зростання та навчання студентів, а також для виконання наукових досліджень.

Висновки. Праця науково-педагогічних працівників пов'язана із процесом наукового, творчого мислення, результатом якого є проведення навчальної та виховної роботи, виконання науково-дослідницької або науково-методичної роботи відповідно до встановлених навчальних та наукових планів. У зв'язку з викладеним можна зробити висновок, що професійна діяльність науково-педагогічних працівників має свої особливості, що суттєво відрізняє їх від інших категорій працівників, і для реалізації ними права на працю необхідно бути професіоналом, а держава повинна вдосконалити нормативно-правову базу, яка б забезпечувала соціальні та правові гарантії їхньої професійної діяльності.

Список використаної літератури:

1. Дмитренко В., Люрья Н. Образование как социальный институт. Красноярск, 1989. 115 с.
2. Пастухов В. Правовое регулирование труда преподавателей высшей школы. Киев, 1981. 240 с.
3. Єроменко В. Правові форми реалізації громадянами права на працю. *Право України*. 1999. № 1. С. 16–19.

ДОВІДКА ПРО АВТОРА

Заболотна Наталія Ярославівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права та процесу Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»;

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Zabolotna Nataliia Yaroslavivna – PhD in Law, Associate Professor of the Department of Civil Law and Process Educational and Scientific Institute of Law Psychology and Innovative Education of the National University “Lviv Polytechnic”

Natanchyk@gmail.com